

VWG ARNHEM EO

ledenbijeenkomst 1-11-1990

Fokko Erhart

De avond wordt geopend door Dik Mol. Hij heet de 10 aanwezigen leden welkom; de opkomst valt wat tegen. Hij steekt van wal met de mededeling dat Rob Lensink om persoonlijke redenen afstand heeft gedaan van het bestuurswerk. Het bestuur heeft hiervoor begrip. We zullen de, door Rob zijn afwezigheid, gevallen gaten zoveel mogelijk proberen op te vullen.

Waarnemingenrondje

Na deze mededeling wordt overgegaan tot de orde van de dag: het waarnemingenrondje!

In oktober zijn weer vele leuke waarnemingen gedaan. Zoals gebruikelijk zijn de eerste Klapeksters weer waargenomen op de Veluwe (zowel Hans van de Bos als Norbert Kwint zagen een Klapekster bij de Elsberg, Rob Vogel zag er één bij de Brandtoren en Thom Renssen zag dit mooie vogeltje bij Planken Wambuis). Jan Knijn zag tijdens de rivierentellingen langs de IJssel in oktober een groep van wel 150 Watersnippen. Daarnaast trof hij langs de IJssel ook twee Flamingo's aan. Thom Renssen wist ons te vertellen dat dit waarschijnlijk broedvogels uit het Zwillbrockerven (nabij Winterswijk) zijn. Hier broeden jaarlijks een aantal ontsnapte Chileense Flamingo's. Deze vogels schijnen te overwinteren in de Grevelingen.

Henk de Wijs wist ons te vertellen van een waarneming van twee Middelste Zaagbekken, hoewel het twee vrouwelijke beesten betrof was Henk er van overtuigd dat het geen Grote Zaagbekken waren. Thom Renssen zag naast een Klapekster, een Blauwe Kiekendief op het Planken Wambuis. Een waarneming van dezelfde soort werd gedaan door Dik Mol en Rob Lensink op het Rosendaalse veld. Van een geheel andere categorie was de waarneming van Thom, van 60 Nijlganzen in de Havikerwaard.

Rob Vogel kon ons verblijden met een waarneming van een Grote Pieper tijdens het trektellen. Hij had de vogel goed gezien en vooral het roepje gaf uitsluitel. Van ongeveer dezelfde alure was de waarneming van een trekkende Buidelmees.

Herman van Steenwijk had twee meldingen van typische vogelsoorten voor Arnhem. Hij vertelde ons over een waarneming van een IJsvogel bij Larenstein en een slaappleaats van vier Grote Gele Kwikstaarten.

Henk Sierdsema spoorde de mensen aan om goed op de grote groepen Kruisbekken te letten, want naast deze invasiegast blijken er dit jaar ook Grote Kruisbekken in de bossen te zitten. Opletten dus!! Tjitske Lubach ging iets verder van huis met haar vertellingen. Zij vertelde ons over leuke vogelwaarnemingen in Italië. Van nog verder weg komen de waarnemingen van Piet Schermerhorn. Velen van ons zullen zich nog herinneren dat Piet is afgereisd naar Mali (Afrika). De eerste vogelwaarnemingen en de groeten worden door Norbert doorgegeven.

Werkgroepjes (zie ook elders in deze Vlerk)

Als gevolg van de in januari gehouden enquête heeft het bestuur besloten een aantal werkgroepjes in het leven te roepen. Deze werkgroepjes zullen naast het bestuur moeten gaan functioneren, zodat het bestuur wat ontlast wordt. In eerste instantie is besloten om een viertal werkgroepjes op te starten:

- 1) "Club van wijze mannen". Deze groep is reeds bijeen geweest en zij zullen zich buigen over: welke weg (qua onderzoek) in te slaan na de avifauna. De coördinatie ligt bij Rob Lensink (085-515501).
- 2) "Kunstmatige Nestgelegenheden" (KN-wg). Wie wil wat gaan doen in dit genre van het vogelbeschermingswerk. Nestkasten timmeren, controleren, IJsvogelwandjes graven, Zwarte Sternvlotjes timmeren etc. De coördinatie ligt bij Dik Mol (08303-15148).
- 3) "Excursie & Weekenden". Waar en wanneer willen we met z'n allen rond gaan lopen? Coördinatie Fokko (085-454528).
- 4) "Ruimtelijk Ordening". Deze werkgroep moet zich bezig gaan houden met het aantekenen van bezwaren, bij ontwikkelingen in het buitengebied. Belangstellenden kunnen zich melden bij Martin Bons (085-510691).

Verzenden Vlerk

Door het verhuizen van een aantal vaste bezorgers van de Vlerk en het verhuizen van werkgroepsleden naar oorden buiten de regio, is het financiële verschil tussen rondbrengen en verzenden via partij-post zo klein geworden, dat het bestuur besloten heeft voortaan alle Vlerken via de post te versturen.

Avifauna

Het eerste deelrapport is af (broedvogels). Dit is een lijvig werkje en het telt vele bladzijden interessante vogelgegevens. Het ligt momenteel bij de drukker en kan binnenkort worden verwacht.

Aan het tweede deelrapport (rivierentellingen) wordt hard gewerkt, het ligt in de verwachting dat dit deel omstreeks januari 1991 klaar is.

Rondvraag

Voor de rondvraag waren een tweetal punten:

Ten eerste de vraag van Henk Sierdsema of men Klapekster waarnemingen aan hem wil doorgeven, zodat ook deze winter de aanwezigheid van deze soort nauwkeurig kan worden vastgelegd (Noordpad 52, Arnhem tel. 085-453623).

Als tweede punt vertelde Thom ons over de vogelrijkdom van het Bargerveen. Vooral de stand van de Grauwe Klauwier is daar opvallend hoog. Het is zeker een aanrader om daar eens te gaan kijken.

Avondvoorstelling

Na de altijd weer gezellige en veel te korte pauze werd de avond voortgezet met het vertonen van de 10 mooiste dia's van 4 leden. De spits werd afgebeten door Jos van de Leygraaf. Hij verraste ons met plaatjes uit Joegoslavië en Nederland.

Henk Sierdsema nam ons mee naar de Biesbos. Hij vertelde ons over de broedvogels, de historie en nog veel meer. Wij zagen plaatjes van onder andere: Grienden, water, pieremachochels, spaarbekkens en sporen van Bevers.

Herman van Steenwijk had zijn mooiste vogelplaatjes uit de kast

gehaald. Wij zagen o.a: Kraanvogels, Rotganzen, Alpenseeuhoen, Kleinste Jager, Grauwe Franjepoot en vele andere. Alle plaatjes waren werkelijk van sublieme kwaliteit. Echt watertanden dus. Als afsluiting kwam Jan Knijn. Hij liet ons niet alleen leuke plaatjes zijn, maar vertelde ons ook het verhaal achter de dia. Wij zagen een Sperwer op de plukplaats, een Waterspreeuw in een waterval en nog vele andere mooie dia's.

Rond de klok van tien werd de avond afgesloten door Dik. Hij bedankte de heren voor de mooie dia's en de andere aanwezige voor hun aanwezigheid. Ook deze avond was weer zeer de moeite waard. Hopelijk ben jij er de volgende keer ook bij.

werkgroepen

Werkgroep vogelonderzoek (Rob Vogel)

Vogels tellen behoort niet alleen nuttig te zijn, maar ook leuk. De vogelwerkgroep Arnhem is er uitstekend in geslaagd deze waarden met elkaar te verbinden. Dit mogen we afleiden uit het feit dat onze werkgroep een hoog percentage leden kent die actief bij het veldwerk zijn betrokken.

Door het enthousiasme en de inzet waarmee velen, gewapend met schrijfplank of notitieboekje, te velde trokken hebben we in een tijdspanne van twaalf jaren een uitstekend beeld gekregen van de vogelbevolking in onze streek. Heel veel informatie die tot en met 1989 is verzameld over vogels in onze regio zal worden verwerkt in een avifauna. Dit houdt uiteraard niet in dat we ons nu 'en masse' op een andere hobby kunnen storten. Uit het oogpunt van natuurbescherming is het zaak de ontwikkeling van onze vogels op de voet te volgen. Uit de enquête die vorig jaar onder de leden van de VWG is gehouden bleek bovendien dat er veel belangstelling blijft bestaan voor actief veldwerk.

Nu al heel veel bekend is over het voorkomen van vogels in onze streek, kunnen we ons wat meer gaan toeleggen op het volgen van de ontwikkelingen. Als we dit op een goede manier willen aanpakken moeten we doordacht te werk te gaan. Het bestuur heeft daarom een 'raad van wijze mannen' in het leven geroepen die dit vraagstuk op 25 oktober j.l. hebben bediscussieerd. Uit de overpeinzingen van deze wijze lieden (Johan Bekhuis, Rob Lensink, Jos Pilzecker, Thom Renssen, Henk Sierdsema, Rob Vogel) kwam onder meer het volgende naar voren:

Onze hoofddoelstellingen (op het onderzoeksvlak) zijn (1) zorgen dat de vogels uit onze streek goed zijn vertegenwoordigd in het monitoringprogramma van SOVON (2) inzicht krijgen over de regionale ontwikkelingen (3) een programma opzetten waar heel veel leden van de vwg zich mee kunnen indentificeren en in participeren. Hierbij kan onder meer gedacht worden aan:

- het jaarlijks volgen van een aantal zeldzame of schaarse broedvogelsoorten in ons hele werkgebied
- in enkele landschapstypen (die karakteristiek zijn voor midden-Gelderland) jaarlijks broedvogels en overwinterende vogels middels vaste steekproefpunten volgen
- het opzetten van nieuwe tellingen

De raad van wijze mannen heeft het bestuur van de vogelwerkgroep Arhem geadviseerd een commissie te installeren die ons onderzoekprogramma voor de toekomst in detail gaat uitwerken

Werkgroep excursies en weekenden (Fokko Erhart)

Op 13 november 1990 j.l. zaten een aantal leden van de Vogelwerkgroep bijeen om te praten over excursies en weekenden. Deze bijeenkomst was georganiseerd naar aanleiding van de in januari van dit jaar gehouden enquête. Uit de enquête bleek dat er wel een groep mensen was die belangstelling had voor excursies/weekenden. Aan deze activiteiten wordt momenteel weinig tot niks gedaan en aangezien het bestuur al redelijk belast is, werd er besloten een werkgroepje in het leven te roepen. In de enquête was de vraag gesteld of men zich voor excursies en weekenden wilde inzetten. Mensen die deze vraag positief beantwoord hebben, zijn door ondergetekende benaderd. Op de genoemde avond waren 4 personen (+ auteur), van de 10 personen die zich hadden opgegeven, aanwezig.

Ik had van te voren een aantal zaken op een rijtje gezet zodat men niet geheel onbeslagen te ijs zou komen. De avond bestond uit het beantwoorden van de volgende vragen:

- A) Waar willen we naar toe?
- B) Hoe vaak gaan we op pad?
- C) Wie wil zich met de organisatie bezig houden?

Waar willen we naar toe?

Na een korte inventarisatie bleek dat er verschillende belangstellingen zijn: zowel verweg, als dichtbij. Besloten wordt om bijvoorbeeld ééns per jaar een verre excursie te houden en de andere (globaal) in het werkgebied van de VWG. Naast een aantal excursie gebieden leverde dit ook een aantal thema's voor excursies op.

Hoe vaak gaan we op pad?

We wilden beginnen met 1 excursie per seizoen (winter, voorjaar, zomer en herfst).

Het, in de voorgaande brief geopperde, idee om regelmaat in de excursie te brengen werd verder niet weerlegt. Dit resulteerde in het volgende schema. De excursie worden eens in de twee maanden gehouden, met uitzondering van de maanden juni, juli en augustus i.v.m. vakanties. Besloten is om de excursies op zaterdag te houden.

Om de rivierentellingen niet te veel in de wielen te rijden is er besloten om de excursies te houden op het laatste weekend van de maand. Dit alles resulteerde in het volgende schema voor 1990.

maand	datum	doel
jan	26	Bijland
maa	23	Veluwe
mei	25	Flevo
jul	??	Nachtzwaluw
sep	28	Ooypolder
nov	30	Duivensebroek

Wie wil zich met de organisatie gaan bezighouden?

Op deze vraag reageerden alle aanwezigen positief. Zeker nu we een bepaalde weg zijn ingeslagen is het natuurlijk spannend hoe het met de excursies zal gaan lopen. Het is de bedoeling om begin mei nog eens met z'n allen om de tafel te gaan zitten om de eerste excursies te evalueren en afspraken voor de tweede helft van het excursieprogramma te maken.

Heb jij ideeën over excursiedoelen, wel/niet met de auto en de aanvangstijd van excursies neem dan contact op met de auteur. (085-4545428)!!!! zodat je de volgende keer ook mee kan praten en we hopelijk excursies kunnen organiseren waar vele belangstellenden op af zullen komen.

HOU DUS HET LAATSTE WEEKEND VAN DE MAANDEN JANUARI, MAART, MEI
 SEPTEMBER EN OKTOBER DE KOMENDE VIJF(?) JAAR VRIJ VOOR
 EXCURSIES VAN DE VOGELWERK GROEP!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!

Werkgroep kunstmatige nestgelegenheden (Dik Mol)

Half november was de Kinderboerderij ontmoetingsplaats van twaalf liefhebbers van het 'nestkastwerk'. Het betrof zowel oude rotten in het nestkastwerk als groentjes die graag actief willen zijn in het praktische vogelbeschermingswerk. De nestkastwerkgroep is een feit !

De eerste bijeenkomst is vooral gebruikt om ideeën en ervaringen uit te wisselen en er zijn afspraken gemaakt over wat we deze winter en het komend voorjaar zoal gaan doen. Het opdoen van ervaringen zal in het eerste jaar het belangrijkste zijn. Een groot deel van de kasten die we gaan maken betreft kasten voor algemene soorten als Koolmees, Pimpelmees en Bonte Vliegenvanger. Deze worden aan het einde van de winter opgehangen en gecontroleerd tijdens het broedseizoen. Ook wat meer bijzondere soorten krijgen de aandacht. Zo zullen er vijf kasten gemaakt worden voor Brilduikers. Mogelijk dat andere soorten in de toekomst volgen. Er valt dan te denken aan Kerkuil en vlotjes voor de Zwarte Stern.

Heb je zin om mee te doen ? Een avondje timmeren, zagen en schroeven (half december) of voel je wat voor het controlerwerk. Bel dan naar Dik Mol (08303-15148). Je bent ook welkom op onze volgende bijeenkomst: Kinderboerderij Presikhaaf 24 januari 1991, 20.00 uur.

In de omgeving van Arnhem hebben zich de laatste jaren talloze ontwikkelingen voorgedaan op het gebied van de planologie. Denk hierbij aan bestemmingsplanwijzigingen, plannen voor de aanleg van snelwegen en golfbanen en dergelijke. Meerdere malen is hierop door de VWG gereageerd (indienen bezwaarschriften e.d). Overheden lijken gehoor te gaan geven aan de bezwaren van diverse milieugroeperingen. Al de door de VWG verzamelde vogelgegevens komen hierbij overigens uitstekend van pas.

Het is dan ook belangrijk dat de ontwikkelingen binnen de planologie op de voet worden gevolgd, ook in de toekomst. Om hier continu van verzekerd te zijn, zal een werkgroep Planologie worden opgericht.

Meer informatie (eerste bijeenkomst medio december 1990) kan verkregen worden bij Martin Bons (085-510691).

uit de literatuur

Norbert Kwint

* Slechts vijf jaar na dato is het PTT-verslag van het telseizoen 1985/86 verschenen (CBS/SOVON-uitgave). Het behandelt vooral de invloed van de tweede strenge winter op rij en de resultaten van de eerste augustus-telling. Op laatstgenoemde telling werden de meeste soorten (190) waargenomen. De winterinvloeden blijken kleiner te zijn geweest dan in 1984/85. Met name onder de standvogels is van een duidelijke invloed weinig te merken. Onder de zomervogels/doortrekkers blijkt de invloed het grootst te zijn geweest.

Al met al een fraai uitgevoerd rapport en zeer de moeite waard om bijvoorbeeld eens naast de SOVON-atlas te leggen.

* In talloze andere delen van ons land blijkt men ook bezig te zijn met het samenstellen van een regionale avifauna. Broedvogels van Noord-Holland is het volgende resultaat van regionaal tel- en turfwerk. Het bijna 450 tellend boekwerk geeft een overzicht van de broedvogelgezelschappen (een revolutionaire indeling) in dit deel van Nederland. De zeven hoofdgroepen (Kwelder-, Weide-, Moeras-, Stads-, Bouwland-, Duin- en Bosvogelgemeenschappen) kennen allen een kenmerkende soort en kunnen worden verdeeld in 33 broedvogelgezelschappen.

* Vogels van Midden-Brabant past eveneens in deze rij. Aan de hand van 22 artikelen wordt een indruk gegeven van de vogelwereld van het genoemde gebied. De teloorgang van de Korhoen is prima vastgelegd. Nu is het echter de vraag hoe de schamele restpopulatie gered kan worden.

Het boek bevat een grote diversiteit aan bijdragen (biotoopgericht, soortgericht of gebiedsgericht) hetgeen het geheel afwisselend maakt en overzichtelijk.

excursie naar de bijland

Thom Renssen, Fokko Erhart

Op zaterdag 26 januari houdt de Vogelwerkgroep een excursie naar de Byland. De excursie zal starten om 9 uur bij het oude postkantoor bij het centraal station (bussenplein). We gaan met de auto naar de Byland toe, alwaar de tocht te voet voort wordt gezet. Om het vervoer zonder problemen te laten verlopen, moet je (minstens) een week van te voren op geven bij Thom (085-620434).

De Bijland is een grote zandwinplas gelegen bij Lobith/Tolkamer. Tijdens de trek en in de winter wordt dit bekken benut als slaap- en fourangeerplaats voor veel watervogels.

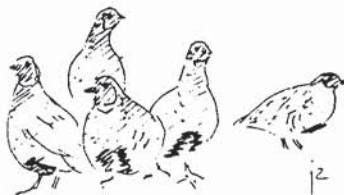
Soorten die waarschijnlijk tijdens de excursie waargenomen kunnen worden zijn: Wintertaling, Krakeend en misschien een enkele Slobeend, en broedvogels uit het "hoge noorden" als Grote Zaagbek, Nonnetje en Brilduiker. Tevens uit het noorden komen de ganzen (Kol- en Rietgans, maar ook is er kans op Canadese gans en Grauwe Ganzen en wie weet nog enkele andere minder algemene soorten????).

Tijdens de excursie zullen waarschijnlijk ook alle in Nederland voorkomende zwanen de revu passeren. Een mooie kans dus om het verschil nog eens goed te zien! Naast dit zwemend gevogelte is er ook kans op soorten als Waterpieper, Putter en als we geluk hebben Fraters.

Het verloop van de excursie is als volgt:

Aangekomen bij de Byland zal daar een wandeling van een 6 à 7 kilometer gehouden worden. Neem dus laarzen, broodjes en koffie mee. In de loop van de dag zullen ook nog andere leuke plekjes in de omgeving bekeken worden. Denk aan de Aalscholverkolonie in de Kijfwaard en de plassen in de Lobberdense waarden. Het is de bedoeling om tegen vijf uur weer terug te zijn in Arnhem.

Hopelijk ben jij er op 26 januari ook bij!!!

veldwaarnemingen

Jos van der Leygraaf, Henk Sierdsema

Augustus

Canadese Gans	7-8	1	Meinerswijk (Schoppers)
Nijlgans	7-8	3	Meinerswijk (Schoppers)
	16-8	1	Meinerswijk (Erhart)
Patrijs	23-8	4	Rijkerswoerd (Van de Leygraaf)
Visdief	7-8	3	Meinerswijk (Schoppers)
IJsvogel	27-8	1	Sonsbeek (Schoppers)
Grote Gele Kwik	5-8	1	Sonsbeek (Schoppers)
Tapuit	28-8	1	Westervoort (Schoppers)
Putter	7-8	1	Meinerswijk (Schoppers)

September

Visarend	16-9	1	Rijn elderveld (Bonder)
Slechtvalk	16-9	1	Elderveld (Bonder)
Patrijs	28-9	19	Bergenden (Van de Leygraaf)
Kl.Strandloper	30-9	1	Huissense waarden (Denters)
Bonte Strandloper	30-9	1	Huissense waarden (Denters)
Grote Gele Kwik	16-9	1	Drielse veer (Erhart)
Paapje	16-9	1	Westerheide (Erhart)
Raaf	15-9	1	Rozendaalse veld (Schoppers)
Putter	16-9	5	Driel (Erhart)

Oktober

Nijlgans	13-10	8	Huissense waarden (vd Leygraaf)
Middelste Zaagbek	16-10	2	Havikerwaard (De Wijs)
Blauwe Kiekendief	11-10	1	Worthrhederhei (Mol)
	27-10	1	Terletse hei (Mol)
Patrijs	7-10	7	Bergenden (Van de Leygraaf)
	13-10	9	Rijkerswoerd (Van de Leygraaf)
Kraanvogel	21-10	15	Elterberg (Van de Leygraaf)
Grote Gele Kwik	24-10	4	Arnhem-monnikenhuizen (Steenwijk)
Buidelmees	12-10	1	Steenfabriek rheden (Bonder)

November

Nijlgans	9-11	2	Angeren (Van de Leygraaf)
Blauwe Kiekendief	10-11	1	Terletse hei (Sierdsema)
Grote Gele Kwik	6-11	1	Klarendal (Sierdsema)
	12-11	1	Huissen (Van de Leygraaf)
	13-11	1	Station velperpoort (Sierdsema)
Klapekster	5-11	1	Elsberg (Kwint)
	10-11	1	Terlet (Sierdsema)
Raaf	10-11	1	IJzerkuil-Imbosch (Sierdsema)
	10-11	1	Imbosch (Sierdsema)
	10-11	3	Zilvense heide (Sierdsema)
Putter	9-11	5	Angeren (Van de Leygraaf)
	12-11	4	Huissen (Van de Leygraaf)
Grote Kruisbek	10-11	21	Imbosch (Sierdsema)
	11-11	11	Ramenberg (Sierdsema)
	11-11	25	Zilvense heide (Sierdsema)
	15-11	5	Hoge Erf (Sierdsema)

het leusveld

Een vergelijking van de inventarisaties van 1985 en 1990

Rob L. Vogel

Inleiding

Ten noorden van Dieren bevindt zich een half-open landschap dat het overgangsgebied vormt tussen Veluwe en IJsseldal. De streek kan het best worden getypeerd als een mozaïek van bossen, bosschages, singels en cultuurland. Helaas heeft het cultuurland zich niet aan de algehele, moderne, agrarische bedrijfsvoering kunnen onttrekken. De bossen hebben evenwel hun gevarieerde karakter kunnen behouden. Een goed voorbeeld hiervan vormt het landgoed "Het Leusveld", eigendom van Natuurmonumenten. In 1985 is dit reservaat intensief uitgekamd door een enthousiaste groep tellers uit Dieren en omstreken. Het leek ons aardig deze inventarisatie vijf jaar later eens te herhalen. In dit artikelje wil ik wat opvallende resultaten van de inventarisatie belichten en vergelijken met 1985.

Gebied en telmethode

Landgoed het Leusveld heeft een oppervlakte van 147.7 ha. Hiervan is het centrale deel van het landgoed (62.4 ha) in de jaren 1985 en 1990 geïnventariseerd op broedvogels. Dit gedeelte wordt in hier verder "proefvlak" genoemd.

Het proefvlak bestaat grotendeels uit bos en doorgeschoten eikehakhout (46.8 ha) die staan op betrekkelijk arme zandgronden zoals leemarme veldpodzolgronden. Doorgeschoten eikehakhout en oud grove dennenbos zijn de meest voorkomende bostypen. In het centrale deel van het proefvlak bevindt zich een landhuis met een ha oud beukenbos. Hier en daar liggen dichte middeloude opstanden van fijnspar (5 ha).

In het oosten van het langgoed vinden we het Turfveen; een oude veenput die grotendeels verland is. De veenput is langs de randen dichtgegroeid met zwarte els, berk en ratelpopulier. Er is circa een ha open water in het centrale deel van het Turfveen.

In de periode 3 maart - 10 juni zijn er aan het proefvlak acht ochtendbezoeken en vier avond- of nachtbezoeken gebracht. Twee ochtendbezoeken werden daarnaast vanwege slecht weer afgelast. Helaas raakte een formulier met de resultaten van een mei-opname zoek, wat voor de volledigheid van veel soorten een rampzalige uitwerking had. De resultaten van 1990 zijn daardoor niet zo maar te vergelijken met 1985, toen 18 (!) veldbezoeken in de vroege ochtend werden afgewerkt.

De volgende personen namen in 1990 aan de inventarisatie deel: Bart Henstra, Gosse Jensma, Norbert Kwint, Daan Meyer, Jos Pilzecker, Dick Radstake, Rob Vogel, André Waanders en Herman Winkelhorst. De administratie werd gedurende het seizoen bijgehouden door Dick Radstake. Laatstgenoemde verichtte tezamen met Rob Vogel de interpretatie van de verzamelde gegevens.

Resultaten

In 1990 werden in het proefvlak 53 soorten als broedvogels vastgesteld; één soort minder dan 1985 (tabel 1). ten opzichte van 1985 konden Sperwer, Boomvalk, Bosrietzanger, Groenling en Rietgors als 'nieuwe' broedvogels worden verwelkomd. Daarentegen verdwenen Wespindief, Witte Kwikstaart, Sprinkhaanrietzanger, Kleine Karekiet, Spotvogel, Fluiters en Kuifmees van het toneel. Hoewel het grote verschil in bezoeksfrequentie een vergelijking moeilijk maakt, lijken een aantal soorten toch duidelijk te zijn toe- of afgenomen.

Duidelijk toegenomen: Fazant, Grote Bonte Specht, Winterkoning, Roodborst, Boomkruiper en Kauw

Duidelijk afgenomen: Koekoek, Tuinfluiter, Zwartkop, Fitis, Grauwe Vliegenvanger, Koolmees, Vink en Goudvink

De forse toename van Fazant en Kauw staat haaks op de landelijke trend, die geen wezenlijk toename laat zien (SOVON 1989). De Winterkoning en Roodborst hebben zich thans duidelijk hersteld van de klappen die ze kregen in de barre winter 1984/85 (en de twee daaropvolgende winters).

De (op papier) sterke afname van soorten als Tuinfluiter, Zwartkop en Grauwe Vliegenvanger kunnen we vermoedelijk (deels) verklaren door een ondertelling in 1990. De afname van de andere soorten valt moeilijk te verklaren. De Koekoek is de laatste jaren in onze regio in bossen een betrekkelijk schaarse verschijning geworden (Lensink in voorbereiding).

Opvallend is de ontwikkeling in het Turfveen, waar Kleine Karekiet en Sprinkhaanrietzanger het veld ruimden en Bosrietzanger en Rietgors zich juist vestigden als broedvogel. De stukjes riet die in 1985 zeven karekietparen herbergden, zijn er nog steeds, zodat het verdwijnen van de soort enige verwondering wekt. Wellicht is een en ander het gevolg van een geleidelijke verdroging en verruiging van de veenput. De vestiging van de Rietgors, toch ook een soort van een vochtig milieu, past niet in deze theorie.

Al met al boeiende ontwikkelingen, die vanwege de verschillen in bezoeksfrequentie tussen beide jaren, moeilijk zijn te interpreteren. We zijn voornemens om de inventarisatie van het Leusveld vanaf 1991 jaarlijks te herhalen. Het moet dus mogelijk zijn om ons in de komende jaren een duidelijker beeld te vormen van de ontwikkelingen.

Literatuur

SOVON, 1989. BMP: indexen en impressies. Sovonnieuws 1989 3: 6-8

Tabel 1. Aantal paar (per soort) in 1985 en 1990

	1985	1990
Dodaars	2	1
Wintertaling	1	1
Wilde Eend	8	7
Wespendief	1	-
Sperwer	-	2
Buizerd	1	2
Boomvalk	-	1
Fazant	1	10
Waterhoen	2	2
Meerkoet	4	4
Houtsnip	17	18
Holenduif	9	5
Houtduif	30	24
Tortelduif	4	2
Koekoek	3	1
Groene Specht	1	2
Zwarte Specht	2	2
Grote Bonte Specht	12	19
Kleine bonte specht	4	4
Witte kwikstaart	2	-
Winterkoning	43	54
Heggenus	4	3
Roodborst	44	62
Merel	49	45
Zanglijster	16	17
Grote lijster	2	2
Sprinkhaanrietzanger	1	-
Kleine Karekiet	7	-
Bosrietzanger	-	3
Spotvogel	1	-
Tuinfluitter	29	13
Zwartkop	31	21
Tjiftjaf	42	36
Pitls	24	16
Fluiter	2	-
Goudhaan	8	8
Grauwe Vliegenvanger	16	4
Bonte Vliegenvanger	6	2
Staartmees	3	7
Glanskop	4	6
Matkop	14	12
Kuifmees	2	-
Zwarte mees	6	4
Pimpelmees	19	16
Koolmees	51	21
Boomklever	8	4
Boomkruiper	12	19
Wielewaaal	1	1
Vlaamse Gaai	10	7
Kauw	13	22
Zwarte Kraai	5	9
Spreeuw	31	29
Vink	38	29
Groenling	-	1
Goudvink	11	5
Appelvink	2	2
Rietgors	-	2

Varen door een onbekend paradijs

Dik Mol

De dag loopt op haar eind. Het is nu te donker om nog langer naar de IJsvogels te kijken die de hele namiddag al in de buurt van onze kampplaats aan het vissen zijn. De kinderen gooien nog wat hout op het vuur en de glazen worden voor de laatste keer gevuld.

Het is eind augustus en we zijn bezig met een tocht op de Allier. De Allier is een rivier in Midden-Frankrijk; een rivier zoals je die niet veel meer in West-Europa aantreft. Zij ontspringt in het Massif Central en kronkelt vanaf dat punt 400 kilometer naar het noorden totdat ze bij Nevers in de Loire uitmondt. De eerste tientallen kilometers is zij een wilde en onstuimige bergrivier. Vanaf Vichy echter is ze uitgeraasd en een rustige, volwassen rivier geworden. Maar juist vanaf dat punt is de rivier, die dan nog ruim 120 kilometer te gaan heeft, bijzonder interessant omdat ze daar al eeuwen haar eigen loop mag bepalen. Het resultaat is een breed ongerept dal waarbinnen de Allier haar weg zoekt. Het ene jaar hier, het volgende jaar wat meer naar links of rechts. Op veel plaatsen splitst de rivier zich in twee of drie takken waardoor er eilanden ontstaan die, als ze lang genoeg mogen bestaan, begroeid raken.

De oevers variëren bijna per meter. Daar waar de rivier voor enkele decennia min of meer dezelfde loop heeft gehad ontstaan aan de binnenbocht bij laag water in de zomer grote grindbanken. In de buitenbocht is de oever dan een vaak meters hoge lemen wand waar elk voor- en najaar enorme brokken afkalven. De oeverbegroeiing bestaat voornamelijk uit rivierbos en ruigtes. Deze bosrijke strook varieert nogal in breedte. Soms strekt het bos zich over enkele kilometers uit maar soms is het slechts een smalle strook waardoor de omringde landbouwgebieden tot aan de rivier reiken. Als eindresultaat is een schitterend natuurgebied ontstaan dat zijn weerga in Europa nauwelijks kent.

Natuurbeschermers willen de wenkbrauwen nog wel eens fronsen als zij een kano in het blikveld van hun verreijker zien verschijnen. Toch is het voor gebieden als het stroomgebied van de Allier de enige manier om er werkelijk toegang tot te krijgen. Daarom werd er begin augustus een kano gepakt om met z'n vieren de benedenloop van de Allier te verkennen. Dat gebeurde in twee bezoeken (begin en eind augustus).

Het is een trektocht geweest door een vogeleldorado. De elk jaar weer afbrokkelende buitenbocht-oevers vormen een ideale nestplaats voor Oeverzwaluwen. Overal zien we kolonies, sommigen meer dan 400 nesten groot. De grindbanken worden aan de waterlijn overal bevolkt door Oeverlopers en Kleine Plevieren. Daar zijn ook enkele Waterspreeuwen en Grote Gele Kwikstaarten te vinden. Hun aantal valt echter wat tegen. Vermoedelijk zijn ze aan de midden- en bovenloop algemener. Op enkele onbegroeide eilanden broeden begin augustus nog Dwergsterns. Ook andere Sterns worden gezien: Zwarte Stern, Witwangstern en Visdief. Daar

waar de grindbanken zich ver van de rivier uitstrekken en in de zomer heel heet en droog zijn, zie ik enkele Grielen. Als liefhebber van roofvogels kom ik ruim aan mijn trekken. Tijdens het eerste bezoek is er bijna op elk moment van de dag een Zwarte Wouw te zien. Soorten als Havik, Buizerd, Wespendif en Slechtvalk prijken op het "tableau". En als we op een ochtend net uit onze slaapzak zijn, zien we voor onze neus een Visarend. Hij cirkelt en duikt in de rivier om vervolgens de buit op de overliggende oever in een kwartier te verorberen. Eergisteren zag ik voor het eerst een vogel waar ik in bij elk bezoek aan Frankrijk naar op zoek ben. Daar was hij dan. Eerst dacht ik nog even met een Buizerd van doen te hebben. Maar meteen valt de andere vlucht op. Als hij op me af komt zie ik een witte halsvlek. De staart is ook wat langer en als hij vlak boven me cirkelt, blijkt die staart veel lichter bruin te zijn dan de nogal donkere onderzijde. Verder vallen de licht doorschijnende handpennen op. Mijn eerste Dwergarend. De volgende dag zien we nog een vertegenwoordiger van de lichte fase van deze soort; nog mooier.

Vogels kijken vanuit een boot is wel even wennen. Al varende en wat schommelend is het moeilijk een beest in de kijker te krijgen en te houden. Een verschil met vogels kijken op de wal is het andere perspectief. Zo bekijk je op de oever verblijvende steltlopers gewoonlijk (iets) van boven af. Als je diezelfde vogels vanuit een lage boot op het water observeert kijk je ineens recht naar voren of zelfs iets van onder af. Een belangrijk voordeel van het observeren vanuit een boot is dat de vogels op de oever een boot kennelijk als weinig bedreigend ervaren. Zij laten zich door een vogelaar in een boot veel dichter benaderen dan wanneer die vogelaar op de oever zou lopen. Vooral als de inzittenden ophouden met peddelen en praten kan men heel dicht langs de oeverbezoekers drijven. Op deze wijze passeerden wij een drinkende Wespendif op slechts vijf meter; van zo nabij heb ik deze soort op de Veluwe bij lange na niet gezien.

Nu, eind augustus, laat de invloed van de komende herfst zich al gelden. Er is geen Zwarte Wouw meer te zien. Daarentegen zijn er vele nieuwkomers. Dat zijn vooral steltlopers. We zien Witgatje, Tureluur, Kievit en Groenpootruiter. Maar ook de trek van de Visarend is kennelijk goed op gang gekomen. Tijdens het tweede bezoek zien we er elke dag twee!

Ook de fraaist gekleurde vertegenwoordigers van het gevleugelde laten zich zien. Zo zien we een grote groep Bijeneters en tijdens de hele tocht worden we begeleid door de Kleine Zilverreiger. De kinderen hebben getracht het aantal IJsvogels dat we tijdens de tocht zien te tellen. Ze zijn de tel kwijtgeraakt.

Dat geldt niet voor het aantal menselijke riviergebruikers. Gedurende de eerste week van augustus zien we er niet meer dan tien per dag. Gedurende het tweede bezoek zien we er zelfs niet één. Ook dat maakt dit deel van de Allier heel aantrekkelijk. Naast een paradijs voor vogels en andere dieren is het ook een oase van rust. Niet dat het er vaak stil is. De Blauwe Reigers hebben het maar druk hun soortgenoten bij hun visplekje weg te houden en de Oeverlopers lijken wel nooit hun snavel te houden.

Ook 's nachts is het niet stil. Vaak roepen er Bosuilen en een enkele keer horen we het zacht gekef van een Otter. Bijna altijd is er in het donker geritsel en geschuif van ons onbekenden. Maar al deze geluiden zijn zo in harmonie met de natuur! We doven het vuur en kruipen in onze slaapzakken. Nog net voor ik inslaap hoor ik nog een groep Kwakken overvliegen, op weg naar hun foerageerplaatsen. Is dit nou wat ze bedoelen met "leven als God in Frankrijk"? Voor een natuurliefhebber in ieder geval wel!

Nawoord.

De lezer zal bij het bovenstaande mogelijk gedacht hebben: 'als het er dan zo mooi en ongerept is, dan kan je er maar beter niet te veel de aandacht op vestigen'. De reden om dit stukje toch te schrijven en op deze wijze mensen in het gebied te interesseren, is dat het ernstig bedreigd wordt. Nadat men de benedenloop van de Allier eeuwen met rust gelaten heeft zijn er plannen om het gebied te gaan exploiteren; het levert te weinig op. Zo zijn er plannen om er enkele stuwdammen in aan te gaan leggen. Dit zou desastreus zijn.

De tegenstanders van deze plannen zien een toename van het (nu praktisch afwezige) toerisme als een van de middelen om deze dreiging af te wenden. Het is natuurlijk wel een oplossing die zeer voorzichtig moet worden aangepakt, gezien de (zekere) strijdigheid die er bestaat tussen natuurbehoud en toerisme. Maar het is denkbaar dat een toename van het toerisme, mits beheerst en met oog voor de natuur ingepast, voldoende economisch rendement van het gebied oplevert waardoor men van de bouw van stuwdammen af kan zien.

De rivier is tenslotte gemakkelijk bevaarbaar met een kajak of canadees, ook voor beginners. De boten zijn daar in de buurt overigens nauwelijks te huur. Met name de eilandjes vormen ideale plekken om te kamperen. Het is raadzaam om altijd voor een paar dagen proviand bij je te hebben omdat je soms enkele dagen niet in de buurt van een winkel komt. Dit is trouwens sterk afhankelijk van het aantal kilometers dat je per dag af wenst te leggen. Maar uit het bovenstaande mag duidelijk zijn dat de benedenloop Allier niet geschikt is om af te racen maar om er in een rustig tempo, met veel stops en pauzes van te genieten.

Literatuur

'De Allier; de afwisseling ten top'. Op Pad 6 (1989) pag. 70-75. DKV Auslandsführer, deel 3, Zuid Frankrijk. Duisburg, Deutscher Kanuverband, 1989.

Norbert Kwint

Aanwezig: 24 leden, waaronder wederom 2 nieuwe leden

Opening

Rob Lensink opent de vergadering en brengt daarin het zojuist verschenen rapport van de Gelderse Poort (zie ook Vlerk 90-3) onder de aandacht.

Waarnemingenrondje

Voor de verandering konden ook leuke vakantie-waarnemingen geventileerd worden:

Rob Lensink zag in de Jura enorme aantallen Kruisbekken het luchtruim doorklieven, net als Martin Bons langs de kust. Een trekkende Ortolaan werd op de telpost Ons Genoegen bij Arnhem door Fokko waargenomen. Henk Sierdsema vertelde over vele Bijeneters, diverse spectaculaire roofvogelsoorten en zandhoenders die hij in het zeer warme Spanje had gezien. Een bezet nest van een Steenarend werd door Jan Knijn in de Italiaanse Alpen bewonderd. Minder plezierig waren de ervaringen van Monique Weeber uit datzelfde Italië. Ook in de vakantie is vogelmoord daar nadrukkelijk aanwezig.

Door een aantal lieden werden IJsvogels gemeld (Presikhaaf, Brummen, Larenstein).

Traditiegetrouw kon Thom Renssen ons melden dat in 1990 maar liefst 33 nesten van Raven op de Veluwe aanwezig waren. Niet minder dan 76 jongen kozen aan het eind van het broedseizoen het luchtruim. Een bezoek aan de Havikerwaard leverde haast 70 Nijlganzen en een vrouwtje Toppereend (29 augustus) op.

Herman Winkelhorst herinnerde zich enkele slapeloze nachten in Normandië waar Wielewaal en Nachtzwaluw zich luid zingend in de nabijheid van de camping ophielden! Niet ver daar vandaan (Bretagne) was een ontmoeting met een Frater (op 1 meter) het bekijken waard zei Sjoerd Boonstra.

Spectaculair was de simultaantelling van 8 september bij Dieren. Gedurende de dag konden drie Visarenden, twaalf Bruine Kieken-dieven, 20 Buizerds, een enkele Wespindief en een Smelleken worden genoteerd, aldus Rob Vogel.

Hendrik-Jan stelde vast dat een Dodaars ook zijn diploma voor onderwaterzwemmen had behaald en telde grote aantallen stelt- en strandlopers op het Waddeneiland Texel.

Een bezoek van Ruud Schimmelpenninck aan Zwitserland leverde eveneens een Steenarend op en meerdere waarnemingen van Grote Gele Kwikstaarten en Waterspreeuwen.

Ook het (voormalige) Oostblok werd door leden bezocht. Mark van Bommel bewonderde in Hongarije onder andere hordes Grauwe Klauwieren. Jan Schoppers sloot de rij met onder meer een waarneming van een Zwarte Wouw op de eerder genoemde telpost bij Arnhem.

Na de pauze konden allen genieten van een lezing van Sim Broekhuizen van het Rijksinstituut voor Natuurbeheer (RIN) over de Steenmarter. Hieronder volgt een kort verslag van deze lezing.

De steenmarter

Sim Broekhuizen begon zijn lezing met de verzuchting dat de verschillen in de namen van de steen- en boommarter helaas niet overeenkomen met de verschillen in het uiterlijk van deze familieleden.

Het is wel zo dat de steenmarter een kenmerkende witte bef heeft die tot over de voorpoten loopt, op kale voetzolen loopt, een bruine vacht, roze neus en vleeskleurige oren heeft waar de bef van de boommarter geel is (en niet tot over de poten doorloopt), de poten behaard zijn, de oren wit en de neus donker is. Maar, helaas bij beide soorten komt uitzonderlijk veel variatie voor van steenmarters met zwarte neuzen tot boommarters met vrijwel kale poten!

Een onderscheid op habitat is ook niet met 100% zekerheid te maken. steenmarters in een boom zijn niet minder zeldzaam dan boommarters binnen de bebouwde kom en dergelijke. Gelukkig is er een echt discriminerend kenmerk en dat is de kleur van de onderhuid. Bij de boommarter is die altijd gekleurd en bij de steenmarter steeds wit. Hiervoor moet men het liefst de te determineren marter in de hand hebben. Dit gaat het best met een opgezet exemplaar.

Verspreiding in Nederland

Vanaf 1850 trekt de steenmarter zich terug naar Oost- en Zuid-Nederland. Vooral de afname van het aantal kleine bosjes en perceelscheidende heggen leken als oorzaken te kunnen worden aangewezen. Helaas, vanaf 1978 neemt de soort sterk toe. In 1989 is dan ook geheel Oost-Nederland weer bezet en is een uitbreiding van het areaal in onder andere westelijke richting van 5-6 kilometer per jaar vastgesteld. De IJssel vormt een tijdelijke grens en barrière. De genoemde uitbreiding deed zich niet alleen voor in agrarische gebieden maar ook in ge-urbaniseerd platteland en zelfs in steden. Een eenduidige verklaring voor deze plotse linge toename is niet te geven. Ook het onderzoek met gezenderde steenmarters, in de Ooypolder en in de bebouwde kom van Nijmegen, heeft hierover nog geen uitsluitsel gegeven. Vermoedelijk is het vooral een kwestie van verschil in aanpassing zoals dat ook bij een soort als de Merel en de Turkse Tortel is vastgesteld. In de bebouwing van Nijmegen bijvoorbeeld blijkt de steenmarter zeer goed in staat diverse rustige plaatsen (o.a. kerkhoven) te exploiteren. Daarnaast moet bedacht worden dat het een extreem nachtdier is. In de stad blijken conifeerhagen prima dienst te kunnen doen als hagen en kunnen bijvoorbeeld huizen en gazonnen vertaald worden naar elementen zoals die in het optimale habitat met kleine bosjes, graslanden e.d. aanwezig zijn. Aan het verkeer en het altijd aanwezige lawaai lijkt de soort zich prima aan te kunnen passen. In de winter vindt de steenmarter dichtbij huizen relatief warme plaatsen waardoor de soort mogelijk beter in staat is strenge winters te overleven en zich aldus sterk kan uitbreiden.

Verder onderzoek

Nederland zou Nederland niet zijn als niet ook een aantal negatieve kanten aan de uitbreiding van de steenmarter bedacht zouden worden. Voorop de jagers, die vrezen voor hun jachtwild als Fazant en Patrijs, echter al snel gevolgd door enkele natuurbeschermers die in hun gedachten de populatie Houtsnippen gedecimeerd zien.

Er is al met al sprake van een toenemende neiging tot regulatie. Van belang is dan ook dat meer informatie en kennis over deze zoogdierensoort wordt verzameld. Nu reeds een behoorlijke kennis over de habitat en habitatvoorkeuze aanwezig is, zal het onderzoek zich vooral gaan richten op de sociale structuur van een populatie steenmarters en de aantalsbepalende factoren. Het onbekend maakt onbemind zal spoedig niet meer op kunnen gaan. Dit zal zeker gelden voor de aanwezigen op deze avond die, naar ik aanneem, hebben genoten van de enthousiaste voordracht. Sim Broekhuizen wordt hartelijk bedankt. Wat is het toch leuk zo'n niet-vogel-lezing!

Rectificatie: Bij het artikel 'De avifauna, een voorproefje' (Vlerk 90-3) zijn bij het onderdeel over de Bonte Vliegenvanger abusievelijk de volgende bronnen onvermeld gebleven:

Schuyl, G.P.J. 1980, in serie. Verslag neskastonderzoek Deelerwoud (79-81). In: Jaarverslag KNNV, VWG Wageningen (79-81) VWG Wageningen, Wageningen.
Schuyl, G.P.J. 1983 in serie, idem (1983-1989). Pennevluchten 1;35-36, 2;41, 3;61-62, 4;19-20, 5;28-29 en 20-21, 7;4-5, 8;8-9.
Dekhuizen, H. 1980, in serie. Ringonderzoek Bonte Vliegenvanger Deelerwoud (79-81). In: Jaarverslag KNNV. VWG Wageningen (79-81), VWG Wageningen, Wageningen.
Dekhuizen, H. 1983, in serie. idem (1983-1989). Pennevluchten 1;4-5 en 122, 2;110-111, 3;165, 5;29 en 18-19, 7;14-15, 8;24-25.

de kruisbek

Massale doortrek in het najaar van 1990

Rob Lensink, Norbert Kwint

In het vorige nummer van Vlerk (90-3) is door Jan Schoppers en Fokko Erhart verslag gedaan van het aanzwellen van een invasie van de Kruisbek sinds eind mei. In deze bijdrage worden een aantal aspecten van deze invasie beschreven en wordt een vergelijking gemaakt met die van 1983. Het uitgangsmateriaal bestaat uit de tellingen van overtrekkende Kruisbekken op de telpost Ons Genoegen op Warnsborn aan de noordzijde van Arnhem (verzameld tot en met half november; na half november werden per dag nog zo'n 15-25 Kruisbekken geteld).

Methode

Vanaf 30 juli 1990 is de genoemde telpost vrijwel dagelijks bemand geweest en is geteld van 0.5 uur voor tot 2 uur na zonopkomst (ochtendtelling). Daarnaast is op 11, 25 augustus, 8, 22 september, 6, 20 oktober en 3 november van 0.5 voor zonop tot 0.5 uur na zonsondergang geteld (simultaantelling). Zie voor de methode van tellen LWVT (1986).

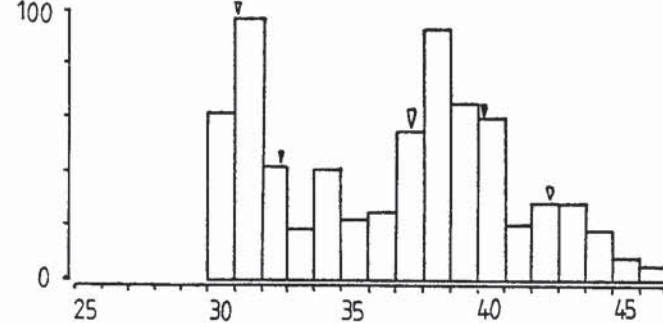
Voor de bewerking van het materiaal is de methodiek gebruikt zoals die in Lensink & Kwak (1985) is beschreven. Voor een uitleg van de terminologie en nadere toelichting op de figuren wordt hiernaar verwezen. Vooral pag. 2 van deel II geeft een goed overzicht van mogelijke bewerkingen en biedt voldoende aanknopingspunten voor de hier gebruikte figuren en dergelijke.

Aantal vogels in de loop van najaar 1990

In figuur 1 is het seizoensverloop uitgezet (weekgemiddelde, per dag). Het verloop is fraai tweetoppig. In week 32 (tweede week van augustus) wordt een eerste piek bereikt en komen gemiddeld zo'n 100 Kruisbekken per dag langs. Hoewel leeftijdsbepaling vaak moeilijk is, lijkt een groot deel van de dan langstreckende exemplaren onvolwassen te zijn. Knalrode volwassen mannetjes worden in ieder geval weinig opgemerkt.

Het aantal neemt daarna af en blijft een aantal weken hangen tussen een gemiddeld ochtendtotaal van 25 tot 50 exemplaren. Het begin van de tweede decade van september (week 37) vormt een keerpunt; per ochtend kunnen meer Kruisbekken worden genoteerd en wordt daarna bijna een nieuw record gevestigd (meer dan 90 exemplaren per ochtend in standaardweek 38). Vervolgens is er sprake van een langzaam afnemend aantal exemplaren.

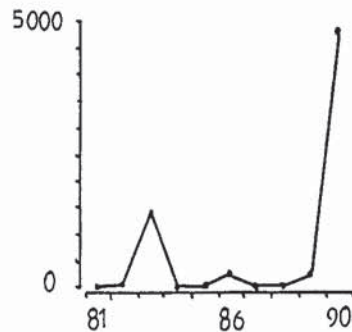
Op 20 september wordt het grootste aantal in de ochtendtellingen gezien: maar liefst 189 exemplaren. In dezelfde week worden op nog drie ochtenden meer dan 100 "Kruuskanaries" gehoord en gezien. In de figuur zijn respectievelijk de 10%-, 25%-, 50%-, 75%- en 90%-grens aangegeven. Half september is de helft van alle Kruisbekken al gepasseerd.

Figuur 1. Aantal trekkende Kruisbekken in het najaar van 1990 (uitgedrukt als gemiddeld aantal per dag per standaardweek, symbolen geven 10%-, 25%-, 50%-, 75%- en 90%- grens aan)

Vergelijking met de aantallen in voorgaande jaren

Al in het eerder genoemd artikel van Schoppers en Erhart bleek dat de invasie van dit jaar de vorige (1983) veruit zou overtreffen. Dit beeld is de laatste weken nog zeer veel duidelijker geworden. Met een gecorrigeerde seizoenssom van haast 5000 exemplaren mag heus gesproken worden van een ware exodus vanuit de broedgebieden (figuur 2). Dit jaar is de Kruisbek dan ook een zeer talrijke doortrekker bij Arnhem. Normaliter zijn dat er weinig tot uiterst weinig.

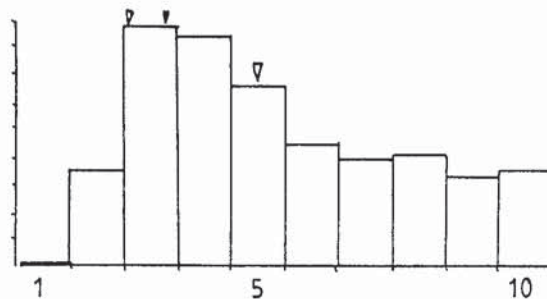
Figuur 2. Gecorrigeerde seizoenssom van het aantal Kruisbekken van 1981-1990.

Aantal vogels in de loop van de ochtend

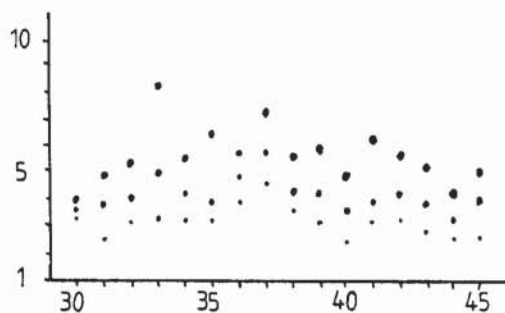
Het aantalsverloop over de ochtend blijft het hele seizoen door redelijk constant. De 50%-grens (tijdstip dat de helft van het aantal doortrekkers op een ochtend is gepasseerd) ligt steeds in kwartier 4,5 of 6 (vanaf een half uur na zonsopkomst). In kwartier 1 werd tot op heden slechts één trekkende Kruisbek genoteerd. De kwartieren 3 en 4 (zonsopkomst tot een half uur erna) nemen het grootste aandeel voor hun rekening (figuur 3). Dit ebt nog wat na tot in het vijfde kwartier waarna de trek

afneemt. Hiermee komt het trekbeeld heel behoorlijk overeen met dat van de ochtenden van 1983. Wanneer gekeken wordt naar de 10%- 25%- en 50%-grens wordt gekeken, lijkt de trek zich in 1990 iets eerder af te spelen, dan in 1983.

Aan het eind van het seizoen (vanaf week 41) is er sprake van een vervroeging (figuur 4) in het doortrekverloop over de ochtend. Er is een dalende lijn waarneembaar in de symbolen die respectievelijk de 10%-, 25%- en 50%-grens aangeven. Ligt de 50%-grens in kwartier 5 dan betekent dat dat reeds meer dan de helft van de Kruisbekken van die ochtend is gepasseerd. Opvallend genoeg trad aan het eind van het seizoen in 1983 juist een verlating op. In de topweken in 1990 lijkt de trek zich later op de dag af te spelen. Dit is te zien wanneer figuur 1 en figuur 3 worden gecombineerd.

Figuur 3. Verloop over de ochtend (per kwartier). Symbolen geven 10%-, 25%- en 50%-grens aan.

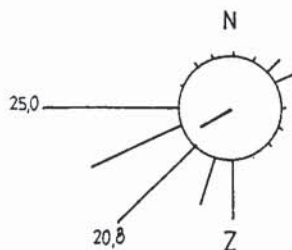

Figuur 4. Verloop over de ochtend in de loop van het seizoen. Bollen geven 10%-, 25%- en 50%-grens aan. Op de y-as staan hiervoor de kwartiernummers

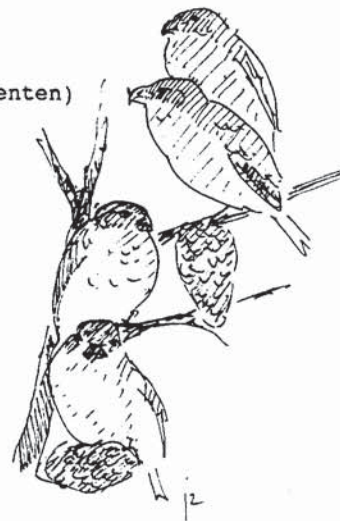
Vliegrichtingen in de ochtend

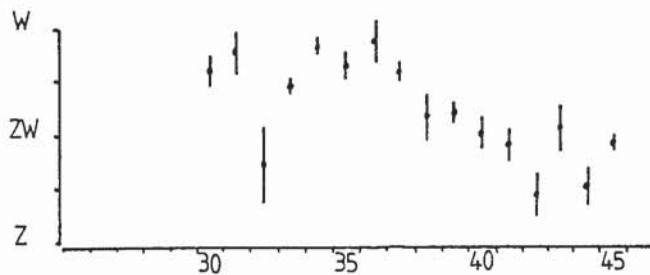
Meer dan driekwart (83.4%) van de Kruisbekken had een vliegrichting tussen Zuid en West. Slechts een zeer klein deel van de vogels vloog in tegenovergestelde richtingen, de zogeheten omkeertrek. Opvallend is dat zowel in 1983 als 1990 dit aandeel in de eerste doortrekperiode groter was dan in de tweede. De hoofdtrekriching was West met een aandeel van 24.8 %. De gemiddelde trekriching lag tussen ZW en WZW (235.6) met een redelijk spreiding. De vliegrichtingen zijn in de loop van deze invasie veranderd ($r=0.459$, $p<0.1$). Tijdens de eerste doortrekperiode lagen ze vooral rond WZW, tijdens de tweede vooral rond ZW. In de verschillende weken lagen zij steeds tussen ZZW en WZW met als uitersten bijna W in week 34 ZZW in week 42 en 44. Ook de spreiding in de vliegrichtingen is in de meeste weken vrij klein. In vergelijking met 1983 was de trek in 1990 veel gericht. Het aandeel omkeertrek was zeer klein waardoor de spreiding in de vliegrichtingen veel kleiner was. Bovendien was de trek meer westelijk georiënteerd dan in 1983.

	1983	1990
aantal vogels	968	2303
percentage op richting	73.7	58.9
hoofdtrekriching	ZW	W
aandeel hoofdtrekriching	25.7	24.8
gemiddelde trekriching	171.8	235.6
vectorgrootte	0.275	0.646
% omkeertrek (tot 3 september)	67.9	15.5
% omkeertrek (na 2 september)	39.1	11.0

Figuur 5. Aandeel per trekriching (in procenten)

Figuur 6. Trekrichting in de loop van het seizoen (op de x-as staan de weeknummers)

Groepsgrootte in de ochtend

Kruisbekken staan bekend als sociale vogels, ze leven buiten het broedseizoen vooral in groepen. De gemiddelde groepsgrootte bedroeg 5.6 vogels, hetgeen iets kleiner is dan in 1983. De grootste groep bestond uit 48 Kruisbekken. De verdeling van het aantal vogels en het aantal groepen over de verschillende groepsgrootte-klassen is vergelijkbaar met 1983. Uit het verband tussen het aantal vogels op een ochtend en de gemiddelde groepsgrootte op die ochtend blijkt dat de Kruisbekken in 1983 gemiddeld in grotere groepen overtrokken dan in 1990; de Standaard Gemiddelde Groepsgrootte ligt in 1990 duidelijk lager. Ook uit de gemiddelde groepsgrootte volgde dit al enigszins. Van alle waargenomen vogels werd in 1990 12.5% uitsluitend gehoord, fors meer dan in 1983. De gemiddelde groepsgrootte van deze vogels is echter overeenkomstig.

	exemplaren		groepen	
	1983	1990	1983	1990
gemiddelde groepsgrootte	6.1	5.6		
modale groep	6	5	1	1
grootste groep	25	48		
% eenlingen	2.9	4.0	17.8	22.1
% gehoord	6.0	12.5		
gemiddelde groepsgrootte	1.6	1.5		
grootste groep	3	6		

Verloop van de trek over de dag

Op de zeven volledig getelde dagen werden 834 trekkende Kruisbekken genoteerd. Hiervan vloog 37.1% in de ochtend voorbij. In 1983 lag dit aandeel op 35.9% (n=309). Trekkende Kruisbekken werden tot in de middag gezien terwijl ze in de avond vrijwel volledig ontbraken.

'Soort'genoten

Hoewel er een groot aantal overeenkomsten zijn met de invasie van 1983 zijn er ook een aantal opmerkelijke verschillen. In 1983 werden uitsluitend Kruisbekken genoteerd. In 1990 werden vanaf begin september ook Grote Kruisbekken opgemerkt. Mogelijk heeft

een grote onbekendheid met de soort in 1983 meegespeeld bij het ontbreken in dit jaar. Een aantal geluiden van deze soort komt overeen met die van Kruisbekken. Alleen vogels die duidelijk anders riepen dan Kruisbekken zijn als Grote Kruisbek opgeschreven. Dit waren er 30 in totaal. Deze zijn nimmer in groepen Kruisbekken gehoord, altijd als zelfstandige groep. Zaterdag 24 november werd de telling opgeluisterd door de waarneming van twee Witbandkruisbekken!! Op dezelfde dag werden overigens ook nog Grote Kruisbekken en "gewone" Kruisbekken gezien. Niemand heeft het gezien, maar vermoedelijk heeft de betreffende teller die ochtend enkele vreugdendansen uitgevoerd. In een aantal bossen in andere delen van ons land zijn inmiddels ook al Witbanden waargenomen.

Discussie

Kruisbekken behoren tot de vinkachtigen. Voor hun voedselvoorziening zijn zij in hun broedgebieden vooral aangewezen op zaden van Pinus- (oa. Groveden) en Picea-soorten (oa. Fijnspar). De zaadzetting van deze boomsoorten kan van jaar tot jaar sterk wisselen. In jaren met nauwelijks of geen zaad kunnen de vogels massaal op de vlucht gaan en uitwijken naar streken die buiten het vaste verspreidingsgebied liggen, op zoek naar voedsel. Daarbij kunnen zij West- en Zuidwest-Europa invaderen, zoals in 1990.

Het broedsucces van soorten als Kruisbek kan van jaar tot jaar sterk fluctueren. Het wordt ondermeer bepaald door de hoeveelheid voedsel die beschikbaar is op het moment dat het broedseizoen begint. Bij veel voedsel komen veel vrouwtjes in broedconditie. Wanneer er in de tijd van de jongen ook veel voedsel is, komen er veel jongen groot. Hierdoor kan de omvang van de populatie van Kruisbekken van jaar tot jaar ook sterk wisselen.

Wanneer er na het broedseizoen een voedseltekort is, wijken in eerste instantie de jonge vogels uit. Dit is vooral het geval bij een combinatie van een hoog broedsucces en een hoog populatieniveau, hetgeen vermoedelijk in 1990 het geval is geweest. In juli werden in Midden-Scandinavië grote groepen Kruisbekken gezien waarvan het percentage onvolwassen beesten zeer hoog was (N. Kwint). Het zijn vooral de jonge vogels die in juni, juli en augustus naar West-Europa komen. Later volgen de volwassen vogels. Deze maken het leeuwedeel uit van de tweede golf; september en oktober. Waarschijnlijk kan deze laatste groep, door meer ervaring, langer aan voldoende voedsel komen.

Herkomst

Kruisbekken die West-Europa invaderen komen vooral uit Scandinavië en de boreale zone van Siberie (Rusland). Op Falsterbo (ZW-Zweden) zijn het afgelopen najaar grote aantallen Kruisbekken gezien die overstaken naar Denemarken en Duitsland (F. Erhart, H. Sierdsema c.s.). Grote Kruisbekken broeden in Scandinavië en de boreale zone van West-Rusland. In de tweede week van oktober bestond bij tellingen op Falsterbo ongeveer 1/3 van de 'Kruisbekken' uit Grote Kruisbekken (H. Sierdsema c.s.). Het is daarmee aannemelijk dat een deel van de vogels uit Scandinavië komt. Met de melding van Witbandkruisbekken in Nederland wordt het ook aannemelijk dat een deel uit de Sovjet-Unie afkomstig is. In Midden-Europa werden eveneens opmerkelijke aantallen Kruisbekken gezien. Gezien de ligging van deze landen ten opzichte van Scandinavië en de westelijk trekriching van de Kruisbekken is ook dit een feit dat bijdraagt aan het vermoeden dat een deel van de vogels uit de Sovjet-Unie komt.

Literatuur

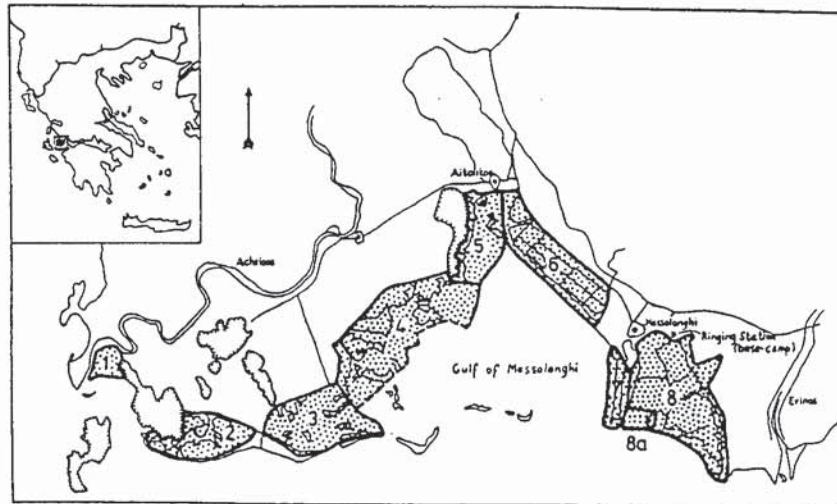
- Harrison C. 1982. An atlas of the birds of the Western Palearctic. Princeton UP, Princeton.
- Lensink R. 1986. Doortrek van Kruisbekken *Loxia curvirostra* in Nederland tijdens de invasie in 1983. *Limosa* 59: 105-110.
- Lensink R. & Kwak R. 1985. Vogeltrek over Arnhem in 1983 met een samenvatting over de periode 1981-83 en methodieken voor het bewerken van telmateriaal, dl I & II. Rapport, VWG Arnhem, Arnhem.
- LWVT 1985. Handleiding Landelijke Werkgroep Vogelstrekten. Rapport. SOVON/LWVT, Arnhem.
- Newton I. 1972. Finches. Collins, London.
- Schoppers J. & Erhart F. 1990. Kruisbekkeninvasie 1990. *Vlck* 7: 68-71.
- Svardson G. 1957. The 'invasion' type of bird migration. *Br. Birds* 50: 314-340.

griekenland in het voorjaar

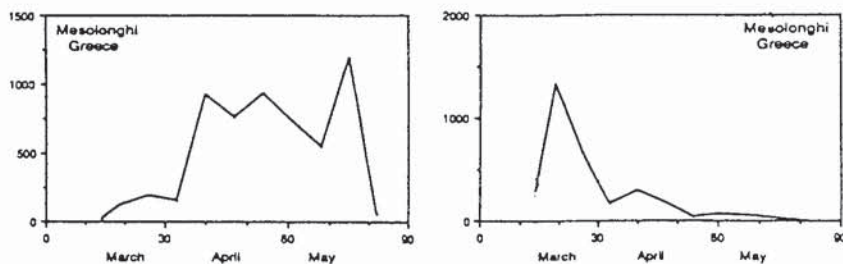
Holmer Vonk

Dit jaar werd er van maart tot en met mei een expeditie in de Messolonghi delta en de Amvrakikos delta (figuur 1) in Griekenland gehouden. Dit vormde een onderdeel van een groot project dat door de WIWO (Werkgroep voor Internationaal Wad- en Watervogelonderzoek) is georganiseerd. Doel van de expeditie was de doortrek te bekijken van allerlei wad- en watervogels met als voornaamste groepsoort de steltlopers. Gedurende de hele periode werd eens per week de Messolonghi delta en eens per maand de Amvrakikos geteld. Daarnaast werden er steltlopers en zangvogels gevangen voor ringonderzoek, broedvogels geïnventariseerd en wadvogels bekeken op hun gedrag. Naast de nederlandse expeditiegangers waren twee Russische en een vijftal Griekse collega's aanwezig.

Figuur 1. Ligging onderzoeksgebied

Door de wekelijkse tellingen kon er een goed beeld verkregen worden van de doortrek. De vier algemeenste doortrekkende steltlopers waren de Kemphaan, Bonte Strandloper, Kleine Strandloper en Krombekstrandloper. De aantallen staan in de grafiekjes weergegeven (figuur 2). De soorten die meteen bij de start van de expeditie waargenomen werden, waren de Kemphaan en de Bonte Strandloper. Mogelijk waren dit geen doortrekkers maar overwinteraars. Gezien de midwintertellingen, waarop genoemde soorten eveneens aanwezig waren, is dat heel waarschijnlijk.

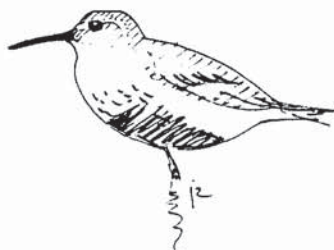

Figuur 2. Aantalsverloop Kleine Strandloper (links) en Bonte Strandloper in de Messolonghi-delta in de periode maart/mei 1990. (Van den Berk en Van der Have 1990).

Naast de steltlopers werden er in maart ook grote groepen eenden waargenomen. Vooral Slobeenden maar ook Geoorde Futen en Meerkoeten werden in grote aantallen gezien. Ook dit betreffen hoogstwaarschijnlijk overwinteraars (Papayannis en Pergantis 1986).

Van de reigers werden de Kleine en Grote Zilverreiger het meest waargenomen. De Kleine Zilverreiger vertoonde een trekpiek op half april (300 exx.), maar werd wel tijdens iedere telling waargenomen. Vermoedelijk waren de vogels die in maart werden gezien overwinteraars en de vogels die het laatst werden gezien broedvogels. In de Amvrakikos was een kolonie van ongeveer 400 paar (gemengd met 50 paren Kwakken en 50 paren Ralreiger) aanwezig. De Grote Zilverreiger werd tijdens de start het meest waargenomen (72 exx.). Vanaf begin april nam dit aantal sterk af. Vanaf de tweede decade van april kwamen de sterns door. De eerste soorten waren de Visdief en Dwergstern. Beiden broeden in kolonies in de deltas. De Grote stern kwam ongeveer twee weken eerder door in kleine aantallen. De "moerassterns" trokken door vanaf eind april-begin mei.

Vooral in mei werd geprobeerd zoveel mogelijk steltlopers te vangen. Merkwaardig was dat er een paar soorten gevangen werden die niet of nauwelijks gezien werden. De Temminck's Strandloper werd een keer gezien en een keer gevangen. Ook werd er een Morinelplevier gevangen terwijl die geen enkele keer werd waargenomen. De algemeenste vangsoort was de Kleine Strandloper (119) met daaropvolgend de Krombekstrandloper (51) en de Kempphaan (17). Terugmeldingen van eigen geringde of gevangen steltlopers zijn er nog niet.

We werd er een Bonte Strandloper waargenomen die dit zelfde voorjaar in Egypte van felgekleurde verf voorzien was. Veel regelmatig dan steltlopers werden er zangvogels gevangen en geringd (totaal 594). Gezien het gebied was het niet gek dat vooral rietvogels de mistnetten in vlogen. Deze bereikten vanaf de eerste decade van april de Griekse westkust. De Rietanger en Grote Karekiet werden samen met de Balkan Gele Kwikstaart als eerste en meeste gevangen. Op 21 april werd zelfs een Hongaarse Grote Karekiet gevangen die in juli 1987 geringd was. De meeste zangvogels waren verrassend groot. Oorzaak hiervan is de oostelijke herkomst waar de vogels over het algemeen een stuk groter zijn.

Een aantal dagen lang werden de activiteiten van de Kleine en Krombekstrandloper gevolgd. Het overgrote deel van de tijd werd besteed aan het fourageren. Hier kunnen twee oorzaken van zijn (Van der Berk en Van der Have 1990): 1. er is weinig voedsel of het voedsel bevat weinig voedzame bestanddelen. 2. de vogels maken slechts een hele korte stop in Griekenland en moeten zoveel mogelijk eten om zo snel mogelijk door te kunnen vliegen naar hun broedgebieden op de Siberische toendra. Tijdens de expeditieperiode zijn alle gebieden die geteld werden bemonsterd op voedsel. We hopen dan ook dat de resultaten van de monsters ons hierover meer duidelijkheid kunnen geven.

Tijdens de tellingen van de Amvrakikos delta werd ook het Louros natuurgebied bezocht. Dit bleek de grote verrassing te zijn. Zodra het gebied binnengereden werd, viel er een grote stilte die pas onderbroken werd als iemand vol bewondering over het gebied sprak. Door het natuurgebied liep aan de rand een dijkje waardoor je door het hele gebied kon wandelen. Aan de brede kant lag een gigantisch rietveld met af en toe wat kleine openingen waar allerlei eenden, reigers en steltlopers zaten. Aan de smalle zijde lag een moeras dat helemaal een paradijs voor reigers was. Aan deze kant zat dan ook de eerder genoemde kolonie. Later bleek deze kolonie, waarschijnlijk door projectontwikkelaars, vernietigd te zijn.

De eerste resultaten van de expeditie zijn samen met de resultaten van een aantal andere expedities en onderzoeksplaatsen geplubliceerd in een preliminary report. Volgend jaar zal het definitieve rapport van de Griekenland-expeditie waarschijnlijk verschijnen.

Literatuur

Papayannis, T., Pergantis. P (1986): Amvrakikos Gulf area; Development of resources and environmental protection. Ornithofauna Study B5.2, Athens.
Have, T.M. van der., Berk, V.M. van der. (ed.) (1990): The eastern mediterranean wader project 1990. Preliminary report. Foundation WIWO. Zeist.